

VII. GÜNÜMÜZ İSLÂM DÜNYASI

A) İslâm Ülkeleri ve Nüfus. İslâm tarihinde modern dönem, Batı ile İslâm dünyasının ilişkilerinde yeni gelişmelerin ortaya çıktığı XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren başlatılır. Bu süreç, Batılı devletlerin müslümanlara ait toprakları doğrudan işgale girişmelerinin yanı sıra müslüman toplumları siyasi, iktisadî ve kültürel bakımdan nüfuz altına almaya çalışmaları şeklinde ortaya çıkmıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı (1783) ve Fransa'nın Mısır'ı işgali (1798) bu sürecin başlangıcını teşkil etmektedir. Özellikle Fransız İhtilâli'nin etkilerini de taşıyan Napolyon'un Mısır'ı işgali İslâm dünyasında önemli dinî-siyasî gelişmelere yol açtı. XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere, büyük bölümü Osmanlı denetiminde olan Basra körfezinde nüfuz temin etmiş, Uman 1798'de bir anlaşma ile İngiliz himayesine girmişti. İngiltere 1820'de Basra körfezindeki kabilelerle antlaşma imzalayarak burada da nüfuz sahibi oldu ve 1839'da Aden'e yerleşti.

XIX. yüzyılda İslâm dünyası her bakımdan hristiyan Batı'nın üstün teknik ve askerî gücüyle yüzyüze geldi. Osmanlı toprakları ile kısmen İran ve Afganistan hariç bütün İslâm memleketleri sömürge haline düştü. Bu yüzyılda İslâm dünyasının kayda değer tek büyük devleti olan Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu gerileme sürecinde Kırım'ı Rusya'ya bırakmak zorunda kalmakla yeni bir döneme girmişti. III. Selim'den itibaren başlatılan ıslahat ve yeniliklerle Osmanlı gerilemesine çözüm arandı. Diğer taraftan Batı yayılcılığı, artan ayrılıkçı hareketler ve bağımsızlık arayışları sonucunda Osmanlı Devleti yine toprak kaybetti. 1804'te Sırbistan ve 1821'de Yunan ayaklanması ile başlayan Osmanlı Devleti'ni zayıflatma süreci 1830'da Cezayir'in Fransızlar tarafından işgaliyle devam etti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ise yeni bir döneme girildi. Trakya hariç hemen hemen Balkanlar'ın tamamı devletten koptu. Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız oldu. Bulgaristan ise özerk hale geldi (1878). Ardından Tunus Fransızlar (1881), Mısır (1882) ve Sudan (1899) İngilizler tarafından işgal edildi. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde elde kalan son gayri müslim eyaletlerdeki bağımsızlık talepleri yoğunlaşmıştı. Osmanlı idaresindeki merkezî Arabistan'da ortaya çıkan en önemli gelişme ise Vehhâbîlik akımı idi. Bu anlayışın önemli bir siyasi-dinî güç haline gelerek Hicaz'ı ele ge-

çirmesi üzerine Osmanlı Devleti bölgeye Kavalalı İbrâhim Paşa kumandasındaki Mısır askerlerini sevk ederek Vehhâbîler'in siyasi yayılımını durdurdu (1818). Ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru bu hareket Abdülazîz b. Abdurrahman'ın (II. Abdülazîz) önderliğinde yeniden canlandı ve XX. yüzyılda Suudi Arabistan Krallığı'nın kurulmasına zemin hazırladı.

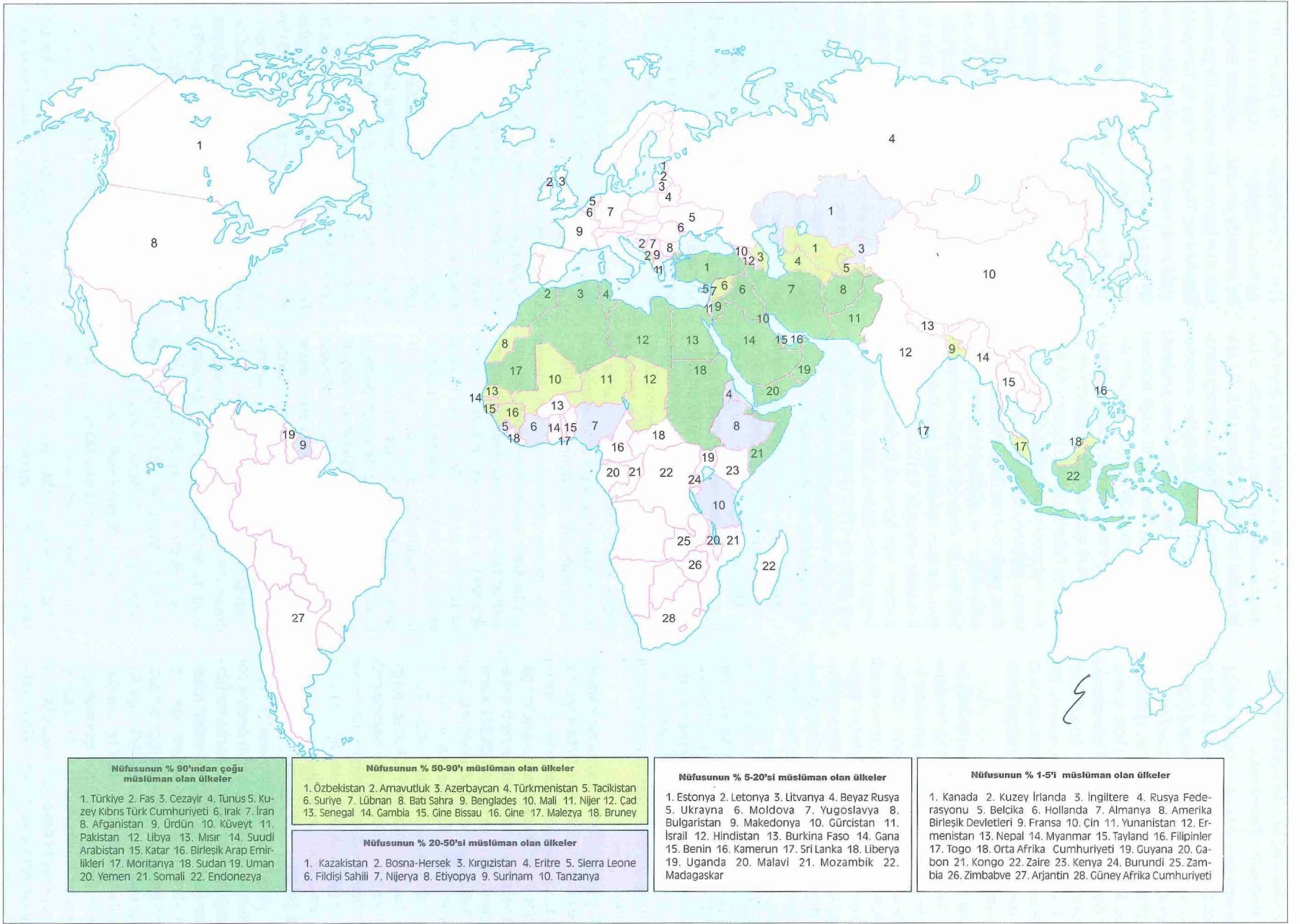
İslâm dünyasında Şiiliğin temsilcisi olan İran'da da yoğunluğu askerî alanda olmak üzere bir dizi yenilik meydana geldi. 1828'de Kuzey Azerbaycan'ı Rusya'ya kaptıran İran, sembolik olarak bağımsızlığını muhafaza etmesine rağmen İngiltere ve Rusya ülkenin güneyi ve kuzeyini kendi nüfuz alanları ilân ettiler. Aynı şekilde XIX. yüzyılın bağımsızlığını konjonktürel olarak koruyabilmiş İslâm ülkelerinden olan Afganistan da İngiltere ve Rusya'nın nüfuz mücadelesine sahne oldu. Sömürgecilik döneminde giderek Avrupalılar'ın etkisine giren Hindistan'da Bâbürlüler'in çöküş devresinde teşekkül eden küçük devletlerin İngiliz hâkimiyetine girmesi kolay oldu. İngilizler'in yayılma siyasetine karşı 1857'deki bağımsızlık hareketinin başarısızlıkla sonuçlanması müslümanlar için bir dönüm noktası teşkil etti. Bu olaydan sonra İngiliz askerî hâkimiyetini kabul etmekten başka bir yol kalmadı ve ülke tamamen sömürgeleştirildi. XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Orta Asya'daki hanlıklar da Rusya'nın genişleme siyasetine karşı direnemez duruma geldi; Fergana (1865), Semerkant (1868), Hıve (1875) ve Buhara (1920) Ruslar'ın hâkimiyetine girdi. XVII. yüzyılın başından itibaren Güneydoğu Asya'daki müslümanlar üzerinde hâkimiyet kurmaya başlayan Hollanda, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Endonezya'yı tamamen otoritesi altına aldı. Aynı şekilde Cava ve Açe de direnişlerinde başarılı olamayınca Hollanda egemenliğine boyun eğmek zorunda kaldılar.

Afrika'da bir yandan sömürgeci devletlere karşı direniş hareketleri gelişirken diğer yandan müslümanları içinde bulundukları durumdan kurtarmak amacıyla ihya ve ıslah hareketleri ortaya çıkıyordu. XIX. yüzyılın başında Osman b. Fûdî'nin önderliğinde gelişen cihad hareketi Batı Afrika'daki kabileler arasında İslâm'ın yayılmasında etkili oldu ve güçlü bir devletin kurulmasına rol oynadı. Daha sonra Muhammed Emîn el-Kânîmî, Samori Turé ve Râbih b. Zübeyr gibi liderlerin cihad hareketleri hem müslüman olmayan mahallî unsurlara hem de sömürgeci Batılı

güçlere yönelmişti. Doğuda Sudan'da Muhammed Ahmed el-Mehdî'nin 1881'de başlattığı cihad aynı zamanda bir bağımsızlık hareketiydi. Bununla birlikte XIX. yüzyılın son çeyreğinde Habeşistan ve Liberya dışında Afrika'nın hemen hemen tamamı Batılı ülkelerin istilâsına uğradı. Kuzey ve Batı Afrika'da Fransa, Güney ve Doğu Afrika'da İngiltere büyük sömürge imparatorlukları kurdular. Ayrıca İspanya, Portekiz ve Almanya'nın sömürgelelerinde de müslümanlar bulunuyordu.

Napolyon'un işgalinin ardından Mısır'da iktidara gelen Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminde siyasi ve iktisadî alanlarda önemli yenilikler yapıldı. Halefleri de gelişmeyi sürdürdü. Bu uygulamalar ülke maliyesinin Avrupa'nın kontrolüne geçmesine yol açtı. Yabancı etkisine karşı artan hoşnutsuzluklar Urâbî Paşa'nın önderliğinde ayaklanmaya dönüşünce İngiltere Mısır'ı işgal etti (1882). Aynı şekilde Tunus da 1881'de Fransızlar'ca işgal edildi. Bu tarihten sonra meydana gelen direniş hareketleri sert tedbirlerle bastırılarak Avrupa'dan getirilen birçok kişi bölgeye yerleştirildi. Fas ise Fransa, İspanya ve İngiltere rekabetinin arasında XIX. yüzyılda bağımsızlığını koruyan ülkelerden biri oldu. Ancak bu durum uzun sürmedi ve giderek artan Fransız nüfuzuna karşı XX. yüzyılın başında meydana gelen direnişin (1911) bastırılması sonucunda ülke 1912'de Fransız himayesine girdi.

XIX. yüzyılda İslâm dünyası hristiyan Batı'nın yayılması karşısında gerileyen, pek çok bölgede fiilen Batı hâkimiyetine giren ve sömürge yönetimleri altında kalan, içeride Batıcı reformlara ve düşüncelere açılan toplulukları ifade etmektedir. Afganistan, İran ve Fas gibi kısmen bağımsızlıklarını koruyabilen ülkeler ise Batılılar'ın nüfuz mücadelesine sahne oldu. Bu çağın tek bağımsız İslâm ülkesi olan Osmanlı Devleti, uzun süren bir gerilemenin ve yenilenme çabalarının sıkıntıları ile uğraşmaktaydı. Balkanlar'daki azınlıkların Batılı devletlerce kışkırtılıp desteklenmesiyle başlayan ayaklanma ve savaşlar neticesinde Osmanlı Devleti de Arnavutluk, Makedonya ve Trakya'yı kaybetti (1911-1912). Aynı şekilde Libya, İtalyan işgaline uğradı (1912). Bunu takip eden I. Dünya Savaşı ise Osmanlılar'ın sonunu getirdi. Böylece XX. yüzyılın başında fiilen bütün İslâm dünyası Batı hâkimiyetine boyun eğmek durumunda kaldı. Türkiye'de önce saltanatın (1922), arkasından hilâfetin (1924) kaldırılıp Batılılaşma yo-

Müslümanların bulunduğu ülkeler ve nüfus oranları

lunda köklü değişikliklere gidilmesi önemli bir değişimin ifadesi oldu.

Osmanlı toprakları olan Suriye ve Lübnan'da Fransız; Filistin, Irak ve Ürdün'de İngiliz manda idareleri kuruldu (1920). I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlılar'a karşı İngilizler'le iş birliği yaparak ayaklanan Mekke Emîri Şerîf Hüseyin, Hicaz kralı olmayı beklerken Hicaz Suud hânedanına bırakıldı. Hüseyin'in oğulları Abdullah Ürdün, Faysal Irak kralı olarak tanındı. Necid ve Hicaz bölgelerine hâkim olan Suudîler daha sonra Suudi Arabistan Krallığı'nı kurdular (1932).

Arap yarımadasının güneyindeki Yemen, İngiltere nüfuzunda bağımsızlığını korurken Basra körfezindeki şeyhlikler İngiltere'nin denetiminde kaldı ve 1960'lardan sonra oluşturulan yeni yapılanmada bağımsız devletler olarak milletler topluluğuna katıldı. İngiltere'nin manda yönetimindeki Filistin'de bir yahudi devleti kurulmasının habercisi olan Balfour Bildirisi'nden (1917) sonra ortaya çıkan gelişmeler, iki dünya savaşı arasında dış ülkelerden gelen yahudi göçüyle daha da karmaşık bir durum aldı. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla (1948) şekil değiştiren Filistin sorunu XX. yüzyılda müslümanları en çok meşgul eden siyasî meselelerden biri oldu.

XIX. yüzyılda Çarlık Rusyası'nın hâkimiyetine giren Kafkasya ve Orta Asya'da, Ekim 1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra on yıl içinde dinsizlik resmî politika haline getirildi ve müslümanlar büyük bir baskı altına alındı. 1914'te mevcut 24.562 camiden 1942'de sadece 1312'si kalmıştı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla (1990) bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan'da dinî hayatta hızlı bir canlanma başladı. Binlerce mescid ve cami ile yüzlerce okul açıldı. Aynı zamanda İslâm ülkeleriyle ilişkiler kurularak iş birliği imkânları geliştirildi.

XX. yüzyılın başında anayasal bir rejimin kurulmasında ulemânın önemli rol oynadığı İran'da 1921'de darbe ile iktidarı ele geçiren ve 1925'te Pehlevî hânedanını kuran Rızâ Şah'ın döneminde ülkede tam anlamıyla Batı tarzında bir toplumsal model benimsendi. II. Dünya Savaşı yıllarında müttefikleri tarafından Sovyetler Birliği'ne yardım ulaştırmak için işgal edilen İran'da İngiliz nüfuzu savaşın sona yerini Amerika Birleşik Devletleri'ne bıraktı ve bu durum 1979'daki İslâm devrimine kadar sürdü.

Yüzyılın ilk yarısında Güney Asya'daki müslümanlar arasında milliyetçilik ve bağımsızlık hareketleri dikkat çekti. Bu arada Hindistan Müslümanları Birliği kuruldu (1906). II. Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın yeniden şekillenmesi sırasında müslümanlar Hindular'la ortak hareket ettiler. Ancak giderek artan gerginlik sonucunda müslümanlar kendi devletlerini kurmak için mücadele başlattılar ve 1947'de Pakistan Devleti kuruldu. Müslüman nüfusun yoğun olduğu Keşmir Hindistan işgalinde kaldı. 1971'de Pakistan'da iç savaş çıktı ve Doğu Pakistan olarak adlandırılan Bengladeş birlikten ayrılarak bağımsız bir devlet oldu. Hollanda'nın sömürgeci olan Güneydoğu Asya'daki müslümanlar arasında 1912'de kurulan Muhammediyye hareketi Endonezya'da etkisini giderek arttırdı. Siyasî alanda Sarekat İslam ile (1912) Partai İslam Indonezia (1938) sömürgecilğe karşı kitle hareketini yönlendiren kuruluşlardı.

Bu dönemde Afrika'daki müslümanların durumunda fazla bir değişiklik olmadı. Mısır'daki İngiliz nüfuzu ve askerî varlığı 1954'e kadar sürdü. 1898'de Sudan üzerinde kurulan Mısır-İngiliz ortak himayesiyle Tunus ve Cezayir'deki Fransız sömürge idareleri devam ederken Libya'da İtalyan işgali vardı. Böylece Afrika'ya büyük ölçüde hâkim olan Avrupalılar zaman zaman ortaya çıkan ayaklanmaları bastırarak hâkimiyetlerini sürdürdüler.

XX. yüzyılın ikinci yarısı İslâm dünyası için bir bağımsızlık dönemi oldu. Müslümanlar kurdukları yeni devletlerle milletlerarası platforma çıktılar. Daha önce Mısır 1922'de, Suriye 1930'da, Irak 1932'de ve Lübnan 1941'de şeklen bağımsızlıklarını kazanmışlardı; ancak Avrupalıların bu ülkelerden tamamen çekilmesi II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşti. Yemen'de 1962'de başlayan iç savaş ülkede 1967'de iki ayrı devletin doğmasına yol açtı. Bu ülkeler 1990 yılında tekrar birleşerek Yemen Cumhuriyeti'ni kurdular. Ortadoğu'da Küveyt (1961), Birleşik Arap Emirlikleri (1971), Bahrein (1971), Uman (1972), Katar (1972); Güneydoğu Asya'da Endonezya (1949), Malezya (1963), Bruney (1984); Afrika'da Libya (1951), Sudan (1956), Tunus (1956), Fas (1956), Gine (1958), Benin (1960), Burkina Faso (1960), Fildişi Sahili (1960), Gabon (1960), Kamerun (1960), Mali (1960), Moritanya (1960), Nijer (1960), Nijerya (1960), Senegal (1960), Somali (1960), Çad (1960), Tanzanya (1961), Sierra Leone (1961), Cezayir (1962), Uganda (1962), Gambia

(1965), Gine Bissau (1974), Cibuti (1977) ve Komor adaları (1978) bağımsız devletler arasında yer aldılar. Sovyetler Birliği'ndeki Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan müslüman cumhuriyetlerinin bağımsızlığa kavuşmaları ancak 1991 yılında mümkün oldu. Rusya tarafından bağımsızlık hakkı tanınmayan Çeçenistan ise mücadelesini hâlâ sürdürmektedir.

XX. yüzyılda yaygınlaşan milliyetçi akımlar ve siyasî partiler müslüman toplumları bağımsızlığa götürmekle beraber dünyada döneme damgasını vuran totaliter anlayışlar İslâm ülkelerinde de hâkim duruma geldi. 1970'ten sonra İslâm dünyasında Batı tahakkümü ve Batı taraftarı yöneticilere karşı İslâmî motifler taşıyan muhalefet sesini yükseltmeye başladı. Libya'da 1969'da monarşiyi yıkarak iktidarı ele geçiren Muammer Kaddafi, İslâm'la sosyalist düşünce ekseninde bir dinî söylem geliştirdi. Pakistan'da da benzer gelişmeler oldu ve sol eğilimli Zül-fikar Ali Butto'yu bir darbeye deviren General Ziyâülhak İslâmlaşma'ya önem verdi. İran'da ulemânın önderliğinde geniş halk kitlelerinin başlattığı muhalefet hareketi bir devrim gerçekleştirdi ve şahlık yönetimine son verilerek İran İslâm Cumhuriyeti kuruldu (1979).

1980'li yıllarda, soğuk savaş döneminin iki kutbu arasına sıkışmış durumda bulunan İslâm dünyasında kendine dönüşü ve İslâmlaşma'yı savunan eğilimlerde artış gözlemlendi. Suriye'de İhvân-ı Müslimîn'in Hâfız Esed iktidarına karşı muhalefeti Hama'da binlerce kişinin ölümüyle sonuçlandı. Irak ve Lübnan'da İran yanlısı siyasî akımlar giderek güçlendi. Diğer taraftan Mısır'da da İhvân-ı Müslimîn'in faaliyeti artmakla beraber iktidarın baskı ve kontrolü devam etti. İsrail'le anlaşmaya giden Enver Sedat öldürüldü (1981). Cezayir'de siyasî bir harekete dönüşen İslâmî muhalefet İslâmî Selâmet Cephesi'nde örgütlendi; ancak Aralık 1991'de yapılan genel seçimlerin ilk turunu kazanmasına rağmen ikinci tur yapılmadan önce idareye el koyan ordu tarafından iktidara gelmesi önlemlendi. Irak'ın Küveyt'i işgalinden sonra patlak veren Körfez Savaşı (Ocak 1991), Karabağ, Bosna-Hersek, Kosova ve Çeçenistan olaylarında Batı dünyasının izlediği politika müslümanlar arasında tepkiyle karşılandı. Özellikle Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilân etmesinden sonra Avrupa'da yeni bir bağımsız İslâm devletinin kurulmasına karşı hristiyan dünyasının tavrı, Sırplar'ın böl-

gedeki katliamları ile Rusya'nın özgürlük mücadelesi veren Çeçenler'e yönelik sert müdahalesi ve insan hakları ihlalleri Batı karşıtı akımların güçlenmesinde etkili oldu. Doğu blokunun çökmesi ve demokratikleşme sürecinin başlaması ile birlikte Makedonya, Romanya, Arnavutluk, Bulgaristan ve eski Sovyetler Birliği'ndeki Türk cumhuriyetlerinde dinî hayatta canlanmalar başladı.

İslâm dünyasında belli ölçüde birlik sembolü kabul edilen halifelüğün kaldırılmasından sonra müslümanlar arasında dayanışmayı sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapıldıysa da bir netice alınmadı. II. Dünya Savaşı'nın ardından müslümanlar arasındaki birlik çalışmaları yeniden gündeme geldi. 1945'te üye ülkelerin bağımsızlık ve egemenliklerini korumak, güçlerini birleştirmek maksadıyla Arap Birliği kuruldu. Milletlerarası İslâm İktisat Konferansı (1949) Karacî'de ve Tahran'da toplantılar yaptı. Farklı amaçlar için kurulan Bağdat Paktı (1955), Merkezî Antlaşma Teşkilâtı (CENTO, 1959), Afrika Birliği Teşkilâtı (OAU, 1963), Kalkın-

ma İçin Bölgesel İşbirliği Teşkilâtı (RCD, 1964) ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN, 1967) gibi kuruluşlar İslâm ülkelerini de içine aldı. Günümüzde İslâm ülkeleri arasında birliğin sağlanması için 1969 yılında toplanan İslâm Zirve Konferansı'nın ardından İslâm Konferansı Teşkilâtı kuruldu.

XX. yüzyılın başında 230 milyon tahmin edilen müslümanların sayısı 1950'lerde 360-400 milyon arasında bulunuyordu. 2000'li yılların başında bu sayının 1 milyar 200 milyon civarında olduğu hesaplanmaktadır. Nüfusun yaklaşık % 90'ı Sünnî, % 8-10'u Şii'dir. Ehl-i sünnet mezheplerinden Hanefîlik başta Türkiye olmak üzere Balkanlar'ın büyük kısmı, Orta Asya'da Türkler'in yaşadığı yerlerle Hindistan'da çoğunluğun benimsediği mezheptir. Libya, Tunus, Cezayir ve Fas'ı kapsayan Kuzey Afrika'nın büyük bir kesiminde Mâlikîlik; Mısır, Suriye, Arabistan'ın güneyi, Bahreyn, Uzakdoğu'da Malay adaları (Endonezya, Malezya), Sudan gibi ülkelerle Dağıstan ve Orta Asya'nın bazı yerlerinde Şâfiîlik; Suudi Arabistan, Ka-

tar ve Uman gibi ülkelerde de Hanbelîlik hâkimdir.

İran'da nüfusun yaklaşık % 90'ı, Irak'ta % 60'ı, Azerbaycan'da % 70'i, Bahreyn'de % 55-60'ı ve Lübnan'da % 25'i Şii'dir. Ayrıca Küveyt, Tacikistan, Pakistan, Afganistan ve Türkiye'de belli oranlarda Şii-Ca'ferî müslüman bulunmaktadır. Şia'nın bir kolu olan Zeydîlik Yemen'de yaygındır. İbâzîyye mezhebi mensupları ise Uman ve Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerinde yaşamaktadır.

Kendilerini İslâm dairesinde kabul eden mezheplerden Yezîdîliğin Irak'ın bazı bölgeleriyle Türkiye'de Güneydoğu bölgesinin bazı yerleşim merkezlerinde az sayıda mensubu vardır. Nusayrîler'in yaşadığı yerlerin başında Suriye gelir. Türkiye'de Güneydoğu bölgesinde de bir grup Nusayrî mevcuttur. İsmâîliyye mensupları Suriye, Hindistan, Pakistan, Orta Asya, İran ve Yemen'de; Dürzîler Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'de yaşamaktadır. Ana merkezleri İran olan Bahâîler dünyanın pek çok ülkesinde dağınık bir şekilde küçük gruplar halinde bulunmak-

İSLÂM ÜLKELERİ

Ülke adı	Nüfus (x 1000) (2000 tah.)	Yüzölçümü (km²)	Kişi başına düşen millî gelir (\$) (1998)	Müslüman nüfus oranı (%)	Ülke adı	Nüfus (x 1000) (2000 tah.)	Yüzölçümü (km²)	Kişi başına düşen millî gelir (\$) (1998)	Müslüman nüfus oranı (%)
Afganistan	25.800	652.225	800	99	Kuzey Kıbrıs				
Arnavutluk	3.500	28.748	1.490	70	Türk Cumhuriyeti	200	3.355	—	98
Azerbaycan	7.700	86.600	1.640	93	Küveyt	2.000	17.818	22.700	95
Bahreyn	600	692	13.100	95	Libya	5.600	1.759.540	6.700	99
Benglades	129.200	143.998	1.380	85	Lübnan	3.600	10.400	4.500	70
Birleşik					Maldivler	300	298	1.840	90
Arap Emirlikleri	2.400	77.700	17.400	96	Malezya	21.800	329.750	10.300	53
Bosna - Hersek	3.900	51.233	1.720	40	Mali	11.100	1.240.000	790	90
Brunei	300	5.766	17.000	63	Mısır	68.400	1.001.449	2.850	94
Burkina Faso	11.900	274.200	1.000	50	Moritanya	2700	1.030.700	1.890	99
Cezayir	31.200	2.381.741	3.480	98	Nijer	10.100	1.267.000	970	85
Cibuti	600	23.200	1.200	96	Nijerya	123.300	923.768	960	50
Çad	8.400	1.284.000	1.000	50	Özbekistan	24.800	447.400	2.500	88
Endonezya	224.800	1.919.443	2.830	87	Pakistan	141.600	8.032.943	2.000	95
Eritre	4.100	121.320	660	60	Senegal	10.000	196.200	1.600	92
Fas	27.000	458.730	3.200	99	Sierra Leone	5.200	71.740	530	60
Fildişi Sahili	14.800	322.460	1.600	60	Somali	9.900	637.660	600	99
Filistin	1.300	6.220	—	98	Sudan	35.100	2.505.810	930	70
Gambia	1.400	10.689	1.000	90	Suriye	16.300	185.180	2.500	90
Gine	7.500	245.857	1.180	85	Suudi Arabistan	22.000	1.960.582	9.000	99
Irak	22.700	438.317	2.400	94	Tacikistan	6.400	143.100	990	80
İran	70.000	1.648.000	5.000	97	Tunus	9.600	163.610	5.200	99
Katar	700	11.000	17.100	88	Türkiye	65.700	780.576	2.900	99
Kazakistan	16.800	2.717.300	3.100	47	Türkmenistan	4.500	488.100	1.630	87
Kırgızistan	4.700	198.500	2.200	70	Uman	2.500	212.457	7.900	99
Komor adaları	600	2.170	700	86	Ürdün	5.000	89.213	3.500	91
					Yemen	17.500	527.970	740	98

MÜSLÜMAN AZINLIKLAR (% 1'den fazla)

Ülke adı	Nüfus (x 1000) (2000 tah.)	Müslüman nüfus oranı (%)	Ülke adı	Nüfus (x 1000) (2000 tah.)	Müslüman nüfus oranı (%)	Ülke adı	Nüfus (x 1000) (2000 tah.)	Müslüman nüfus oranı (%)
Almanya	82.800	3	Güney			Nepal	24.700	3
Amerika			Afrika Cumhuriyeti	45.100	2	Orta		
Birleşik Devletleri	275.600	1.3	Gürcistan	5.700	11	Afrika Cumhuriyeti	3.400	15
Arjantin	37.000	1.4	Hırvatistan	4.700	1.2	Rusya	149.900	10
Avustralya	19.200	1.1	Hindistan	1.014.000	14	Singapur	4.200	14.9
Avusturya	8.100	1.3	Hollanda	5.800	3	Slovenya	2.100	1
Belçika	10.200	3.6	İngiltere	58.300	2.2	Sri Lanka	12.200	8
Benin	6.400	15	İsrail	5.800	14	Surinam	400	19.6
Bulgaristan	8.800	13	Kamerun	15.400	16	Tanzanya	35.300	35
Burundi	6.100	10	Kenya	30.300	7	Tayland	61.300	3.8
Çin	1.261.800	2-3	Kongo Cumhuriyeti	2.800	2	Togo	5.000	10
Etiyopya	64.100	45-50	Liberya	3.200	20	Trinidad ve Tobago	1.200	6
Fiji	800	8	Madagaskar	15.500	7	Uganda	23.300	16
Filipinler	81.200	5	Makedonya	2.200	30	Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ)	11.100	19
Fransa	59.300	5	Malavi	10.400	20	Yunanistan	10.600	1.3
Gabon	1.200	1	Mauritius	1.200	16.6	Zaire	51.000	10
Gana	19.500	30	Moğolistan	2.700	4	Zambiya	9.600	20
Gine Bissau	1.300	30	Mozambik	19.100	20			
Guyana	700	9	Myanmar (Burma)	45.103	4			

tadır. Aynı şekilde merkezleri Hindistan ve Pakistan olan Kâdiyâniler de birçok ülkede faaliyet göstermektedir.

Etnik bakımdan Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşayan Araplar'la Araplaşmış topluluklar en büyük müslüman kitlesini oluşturmaktadır. Bunları Güneydoğu Asya'daki Malaylar'dan sonra Anadolu, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'daki Türkler, İranlılar, Hintliler, Afrikalı siyahiler, Boşnaklar, Arnavutlar ve Makedonlar takip etmektedir. Dünyadaki müslüman nüfusunun yaklaşık üçte biri dinî ve siyasî azınlık statüsüyle gayri müslim ülkelerde yaşamaktadır. Ancak sayıları hakkında verilen bilgilerin çoğu politik sebepler dolayısıyla kesin değildir.

Müslüman azınlıkların teşekkülünde farklı süreçler söz konusu olmuştur. Bir kısım müslümanlar İslâm'ı yaymak ve ticaret yapmak amacıyla gittikleri yerlerde başlangıçtan itibaren çok defa azınlık statüsünde yaşamışlardır. Bunun en dikkat çekici örnekleri Sri Lanka, Çin, Filipinler gibi Uzakdoğu ülkelerinde görülür. Müslümanların azınlık statüsüne düştüğü bir başka durum, İslâm'ın hâkim olduğu toprakların zamanla müslüman olmayan devletler tarafından ele geçirilmesi ve çok sayıda müslümanın ülke dışına gönderilmesiyle ortaya çıkmıştır. Buna İspanya (Endülüs) örnek teşkil eder. Bir diğer durum ise müslümanın yönetiminin uzun süre hâkim olmasına rağmen müslüman-

ların çoğunluğa ulaşamaması ve hâkimiyeti kaybetmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Yüzyıllarca süren Osmanlı hâkimiyetinden sonra Balkanlar'da Bosna ve Arnavut bölgeleri dışındaki yerlerde müslümanlar azınlık statüsüne düşmüştür. Benzeri bir durum uzun süre İslâm hâkimiyeti altında kalan Hindistan'da da söz konusudur.

Bu arada Batı'da XX. yüzyılın ikinci yarısında müslüman azınlığın oluşmasının ayrı bir süreci vardır. Bunda genel olarak üç faktör rol oynamıştır. 1950 ve 1960'larda Batı'nın yabancı işçi çalıştırma isteği özellikle Akdeniz çevresindeki İslâm ülkelerinden bilhassa Almanya, Fransa ve Belçika'ya işçi akımına yol açmıştır. İkinci faktör, Avrupa devletlerinin eski kolonilerinden müslümanların zaman zaman bu ülkelere göç etmesidir. İngiltere ve Hollanda'daki müslümanların bir kısmı bu yolla oralara yerleşmiştir. Günümüzde bunlara, sayıları sürekli olarak artan mühendislerle İslâm ülkelerinden gelen siyasî mülteciler de eklenmektedir.

Amerika kıtasındaki müslüman azınlığın çoğunu Hindistan ve Afrika'dan gelen kişiler oluşturmaktadır. Sömürgecilik döneminde işçi ve köle olarak yeni dünyaya götürülen bu insanları, XIX. yüzyıldan itibaren kendi istekleriyle göç eden Ortadoğu ve Kuzey Afrikalı müslümanlar takip etmektedir. Bu göçlerin en yoğun olduğu dönem I ve II. Dünya savaşları

sonrasındır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin vatandaşlık politikası gereği her yıl kabul ettiği belli sayıdaki insan arasında müslümanlar da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Mansfield, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası* (trc. Nuran Ülken), İstanbul 1975; *Muslim Peoples*, II, 882-930; *A Map of the Muslims in the World* (ed. R. Delval), Leiden 1984; F. Robinson, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: İslâm Dünyası* (trc. Mete Tunçay), İstanbul 1986, s. 106-172; M. Ali Kettani, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986; *Islam in Asia* (ed. J. L. Esposito), New York 1987; R. B. Serjeant, "The Religions of the Middle East and North Africa", *The Middle East and North Africa 1988*, London 1987, s. 22-28; G. Parrinder, "The Religions of Africa", *The Far East and Australasia 1988*, London 1987, s. 31-32; D. Sourdel, *İslâm* (trc. Davut Dursun), İstanbul 1992, s. 114-131; *Cambridge Illustrated History of Islamic World* (ed. F. Robinson), London 1996; *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar*, İstanbul 1998 (III. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler); Syed Z. Abedin, "Muslim Minority Communities in the World Today", *Islamochristiana*, XVI, Roma 1990, s. 1-14; a.mlf. - Saleha M. Abedin, "Muslim Minorities in Non-Muslim Societies", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 112-117; C. Yovung, "Muslim Minorities: An Outsider's Perspective", *JIMMA*, XII/1 (1991), s. 1-22; "Islam", *The Cambridge Encyclopedia of Africa* (ed. R. Oliver), Cambridge 1984, s. 410-412; "Islam", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, II, 245-300.

DAVUT DURSUN